

ИКОНОМИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА: КРИЗА, ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ, УСТОЙЧИВОСТ

Ивайло Беев

Университет за национално и световно стопанство

На 12 ноември 2021 г. в Университета за национално и световно стопанство под патронажа на ректора проф. д-р Димитър Димитров се проведе годишна научна конференция на тема „Икономически предизвикателства: криза, възстановяване, устойчивост“. Специален гост на събитието беше г-н Атанас Пеканов, заместник министър-председател по управление на европейските средства. На форума присъстваха представители на работодателите, на синдикатите, на централната и местната власт и на неправителствени организации. Гости бяха и доц. д-р Михаил Мусов, заместник-ректор по научноизследователска дейност и международно сътрудничество, и доц. д-р Росен Кирилов, заместник-ректор по дигитализация и киберсигурност.

Като организатор на конференцията *доц. д-р Ивайло Беев*, ръководител на катедра „Икономикс“ на УНСС, отбеляза задоволството си от широкото присъствие на този традиционен форум. Той обърна внимание, че въпреки регулярното му провеждане за катедра „Икономикс“ това е най-важното събитие в годината. „Това е времето, през което сверяваме часовниците си с колегията, с практиката, със студентите и техните виждания. Отговорността на този форум е да запазим водещата позиция на катедрата и на университета в развитието на икономическата наука.“

В своето поздравление ректорът на УНСС *проф. Димитър Димитров* подчерта, че конференцията е много навременна. „Темата на форума е определена още миналата година, което показва прогностичните способности на хората от катедрата“, отбеляза той и каза, че очаква събитието да предизвика голям интерес, което се подразбира и от присъствието на вицепремиера г-н Пеканов. „Доц. Кристилина Георгиева, която е изпълняващ директор на МВФ, е от тази катедра, още едно огромно признание не само за катедрата, но и за университета“, допълни проф. Димитров. По думите му УНСС е доказал, че духът прави силата, и сега въпросът е „да комуникираме така, че идеите ни по-лесно да стигат до тези, които взимат решения. А и тези, които взимат решения, да бъдат убедени в добрите резултати, които ще се получат“.

„Работата на икономистите и на икономическата дисциплина е да дава основа за правилните политики и решения, да помага на политиките да търсят правилните отговори в дадения контекст и историческата ситуация“, акцентира в приветствието си вицепремиерът *г-н Атанас Пеканов*. Той изтъкна, че всичко се променя изключително бързо, дори отстрани да не изглежда така, знанието е много динамично и именно такива конференции и научни трудове дават капка по капка решенията. В изказването си министър Пеканов застъпи темите за минималната работна заплата, неравенствата, еврото и паричния съюз, които определи като трите примера, показващи как чрез конференции споделеното мнение по дадена политика променя знанието в една или друга посока.

Г-жа Мария Минчева, заместник-председател на Българската стопанска камара благодари за възможността да сподели с какво се е сблъскал бизнесът през последните две години на изпитанието, предизвикано от Ковид пандемията. „Дълбоко съм убедена, че политическият отговор на тази здравна по своя генезис криза ще бъде обект на научни разработки в продължение на десетилетия. Пораженията, които нанесе пандемията, мога да сравня с тези от Втората световна война. Никой не беше подготвен за такива обстоятелства“, коментира тя. Г-жа Минчева разясни, че „за фирмите и работодателските организации този период беше свързан с почти денонощни усилия и работа. След първоначалния шок ситуацията плавно започна да се нормализира“. Тя е категорична, „че е време да говорим не само за криза, а за възстановяване, и то за устойчиво възстановяване, което минава и през трансформация, и през нови политики, свързани с дигиталния и зеления преход“.

В приветствието си *д-р Любослав Костов*, директор на Института за социални и синдикални изследвания и главен икономист на КНСБ, заяви: „Присъствието на толкова много хора, представляващи различни организации, е доказателство, че тази конференция се утвърди и придоби обществена значимост“. Той допълни, че „любовта към науката е любов към истината, честността е основна добродетел в нашите академични среди. Връзката на висшето образование и икономическата политика, която се прилага от политиките, трябва да се засили и такива форуми са подходящ формат.“

Поздравления от Софийската търговско-промишлена камара поднесе заместник-председателят *доц. д-р Владимир Зиновиев*, директор на Центъра по енергиен бизнес и инфраструктура в УНСС. „Според анализите на Софийската камара тази криза е донесла сериозни предизвикателства за някои компании, други са направили сериозен пробив“, посочи той. Г-н Зиновиев очаква предизвикателствата да останат и през следващите години и затова „ролята на университета като „тинк-танк“ екип ще има изключителен потенциал“.

Г-н Ергин Емин, председател на Асоциацията на българските градове и региони, приветства форума от името на Управителния съвет на Асоциацията. Той изтъкна колко навременна е конференцията от гледна точка на това, че преди седмица е приет Националният план за възстановяване и развитие, и изрази надежда, че сътрудничеството с УНСС ще продължи ползотворно и занапред.

Г-н Даниел Парушев, председател на Националното представителство на студентските съвети сподели, че за него голям интерес представляват темите на конференцията, свързани с подобряване на качеството на висшето образование. „Тези теми са изключително важни, ако искаме да бъдем добър университет и да създаваме добри кадри“. Той отличи няколко от докладите в първа секция, която е ориентирана към методологията на преподаване.

От името на Студентския съвет приветствие към участниците в конференцията и нейните организатори поднесе неговият председател *г-н Ангел Стойков*, който заяви: „За нас докторантите е важно да трупаме нови знания и умения и да имаме възможност да представяме свои разработки на такива форуми.“

Проф. д-р Маргарита Атанасова, декан на Общикономическия факултет, поздрави участниците с думите: „Самото наименование на конференцията ясно показва трите предизвикателства пред съвременното икономическо знание. Респект към концептуалните основи на икономическата наука и към системното изграждане на академични екипи с висок професионализъм, нещо, с което катедра „Икономикс“ се справя успешно.“ Проф. Атанасова изрази убеждението си, че форумът е не само активен стимул за нови творчески идеи и постижения, но и възможност да се чуе гласът на професионалистите.

Доц. д-р Венелин Бошнаков увери, че в лицето на факултет „Приложна информатика и статистика“, който той представлява, катедра „Икономикс“ може да намери много добър партньор. „Смятам, че имаме сериозно бъдеще да работим съвместно по различни изследователски задачи и да докладваме резултатите на тези форуми.“

Фокусът на Седмата годишна конференция на катедра „Икономикс“ на УНСС е върху едни от най-важните и актуални икономически предизвикателства през 2021 г., но също и върху методологичните проблеми на икономическата теория, на нейното преподаване и разработването на учебна литература. Значението на методологическата част беше и акцентът в Поздравителния адрес, поднесен от *доц. д-р Иван Стоилов*, ръководител на катедра „Физическо възпитание и спорт“. Той подчерта важността на теорията за разработването на иновативни дидактични подходи, което, пречупено през призмата на спецификата на предметната област и в условията на пандемията от Ковид-19, придобива първостепенно значение. Доц. Стоилов пожела успех на конференцията и призова всички участници в нея „да осъществим максимата „Men Sana in Scorpure Sano“ (Здрав дух в здраво тяло)“.

Научният форум беше уважен с присъствието, вкл. и във виртуална среда, на изтъкнати колеги и представители на академичните среди: проф. д-р Григорий Вазов, ректор на ВУЗФ; проф. д-р Цветана Стоянова, заместник-ректор на УНСС; проф. д-р Пенчо Пенчев, декан и ръководител на катедра „Стопанско управление“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“; проф. д-р Людмил Несторов, ръководител на катедра „Общо теория на икономиката“, СА „Д. А. Ценов“; доц. д-р Христо Мавров, ръководител на катедра „Обща икономическа теория“ на Икономически университет – Варна; декани, ръководители на катедри и главни секретари в УНСС, както и много други уважавани преподаватели и учени.

Като пожела ползотворна работа на участниците в конференцията, доц. Ивайло Беев изрази увереност, че те ще допринесат за прецизиране и обогатяване на теоретичните концепции, за разкриване на особеностите и ролята на националната икономика в условията на задълбочаващите се процеси на глобализация и постпандемично възстановяване.

Пленарната сесия беше открита от *проф. д.ик.н. Васил Тодоров* (Институт за икономически изследвания при Българската академия на науките). В пленарния си доклад „Основни черти на неокласическата методология: идентификация“ той характеризира основните черти на неокласическата методология: априоризъм; дедуктивизъм, априорен дедуктивизъм; аксиоматика/постулиране; аксиоматико-дедуктивно изграждане на теорията; математическа формализация; представата за вярна теория, към която се придържа неокласиката; инструменталност; мето-

дологически индивидуализъм; игнориране на обществената и на природната среда. Основният извод е, че водещо влияние върху изграждането и развитието на неокласическия икономикс има априорният и в частност – аксиоматичният дедуктивизъм. Според проф. Тодоров неокласиката не обяснява реалността, но има своята логика и смисъл като инструментална теория. Същевременно такава, каквато е, тя е доминираща в общата икономическа теория. И тук идва няколко големи въпроса. В академичното, макроуправленското и публичното пространство доминиращата теория се възприема, изучава се, преподава се, използва се не като инструментална, а като обясняваща теория. Тогава каква трябва да бъде доминиращата теория – инструментална или обясняваща? Може ли инструментална теория да бъде доминираща? Как и защо една инструментална (а не обясняваща) теория е станала доминираща? Кои са условията, факторите, механизмите, които налагат една или друга теория за доминираща?

Работата на конференцията продължи със заседания в *пет секции* по обособените тематични направления:

- I. Икономическата наука. Дидактика и методология;
- II. Кризата. Пандемия. Рискове и предизвикателства;
- III. Възстановяване. Инвестиции и растеж. Богатство и неравенство;
- IV. Устойчивост. България и ЕС. Политика и политики;
- V. Студентска секция.

Проблемите, отразени в задълбочено подготвени встъпителен доклад, подтикнаха участниците към много допълнителни и интересни интерпретации, изказвания и дискусии, проведени по секции.

1. Икономическата наука. Дидактика и методология

В това тематично направление вниманието беше фокусирано върху възможностите за подобряване на качеството на преподаване на съвременна икономическа теория и повишаване на приложимостта в практиката на получаваните от студентите знания.

Встъпителният доклад в секцията на *проф. д-р Пламен Чипев* (ФИСН, ПУ „Паисий Хилендарски“ и Институт за икономически изследвания при Българската академия на науките) беше естествено продължение на пленарния доклад. Авторът разгледа трактовката на икономическата категория „собственост“ от неoinституционалния икономикс, който отчита ролята на институциите за функционирането на икономиката чрез „изменения и допълнения“ към принципите на неокласическия икономикс. Той посочи, че институциите са допълнителни ограничителни условия при построяване на оптимизиращите функции на стопанските агенти, а правата на собственост – фактор, конструиращ институциите. Като анализира критично базисни черти като нередукциране (*unattenuation*), очертаване и поделяемост на правата на собственост, проф. Чипев достига до заключението, че възприятието на собствеността в неoinституционалния икономикс остава в рамките на нормативния подход.

Вторият доклад, изнесен от *доц. Ивайло Беев*, беше посветен на „Взаимовръзката „емпирика - теория“ в научните изследвания (по някои от възгледите на Попър, Кун

и Лакатош“). Докладът беше с подчертано теоретична насоченост и интерпретира възгледите на Т. Кун за т.нар. парадигмална теория; отхвърлянето (от Кун) на Попъровия фалсификационизъм; синтеза на Лакатош и концепцията му за научно-изследователските програми. Авторът подкрепи тезите си с изследване за демаркацията между политическа икономия и икономикс.

В доклада си „Финансовата грамотност като възможност за икономическа и финансова устойчивост“ доц. д-р Калоян Симеонов (СУ „Св. Климент Охридски“) подчерта, че финансовата грамотност е тема, която все повече се поставя в дневния ред на държавите и техните общества. След началото на пандемията от Ковид-19 значението на финансовата грамотност излиза на още по-преден план, в т.ч. и във връзка с необходимостта от използването на дигиталните технологии за нейното повишаване. В заключение доц. Симеонов подчерта, че развитието на финансовата грамотност е все по-важно условие за наличието на икономическа и финансова устойчивост на отделните домакинства, а също и на бизнесите, вкл. на микро-, малките и средните предприятия.

Гл. ас. д-р Щерьо Ножаров (УНСС) представи доклада „Методически аспекти на повишаване на качеството на учебните материали по ПН „Икономика“ във висшите училища“. Според него проблемите на преподаването на съвременната икономическа теория изискват рязко повишаване на качеството на учебните материали. То има за цел не само задържането на българските кандидат-студенти в страната, но и привличането на чуждестранни кандидат-студенти към обучение в български висши училища. Учебните материали (учебници и учебни помагала) трябва да бъдат съобразени с новата ера на дигитализация, динамика и глобализация на теченията в икономическата теория. В същото време те трябва да имат достатъчна степен на унификация, за да могат да предпоставят алтернативност и взаимозаменяемост в областта на един и същи или свързани учебни курсове и студентите лесно да работят с тяхната структура и съдържание. Публичността, която поражда дигитализацията, не бива да води и до рискове за претенции към нарушаване на авторски права. Ето защо висшите училища трябва да имат възможност да управляват тези процеси превантивно, за да се избягват конфликти.

Гл. ас. д-р Христо Проданов (УНСС) представи доклада „Кризи, индустриални революции и промени в икономическата методология“. Неговият анализ прилага епистемологичен подход в изследването на връзката между кризите, Четвъртата индустриална революция и необходимостта от преосмисляне на икономическата методология, адекватна на една нова икономическа теория, чрез която да бъде разбрана променената в резултат от дигитализацията, големите данни и алгоритмите икономическа реалност. Според д-р Проданов всяка индустриална революция променя икономическата реалност, а с нея и икономическата методология, чрез която се обяснява тази реалност. Така последователно се преминава от класическата политическа икономия, през неокласическия икономикс, кейнсианството и неолiberaлизма, за да се стигне до наши дни, когато потребна става една нова дигитална политическа икономия.

Иван Тодоров (докторант в УНСС) разглежда темата „Хистерезисен ефект в икономиката – теория, методология, емпирика“. Той посочи, че хистерезисният ефект е

концепция, възприета от естествените науки, която се дефинира като нелинеен механизъм, често предполагащ множество (алтернативни) траектории и равновесия във времето. Това предполага, че временните сътресения могат да доведат до постоянни нови състояния на системата, което е особено важно от гледна точка на сегашната здравна и икономическа криза. Резултатите, представени в доклада, дават допълнителни аргументи за необходимостта да се насочат повече усилия към управлението на съвкупното търсене.

В изнесените доклади и последващите ги обсъждания беше очертан широк кръг от проблеми, свързани с преподаването, дидактиката и методологията на икономическата наука. Участниците в дискусиите изразиха свои аргументирани становища по тези проблеми и с това определено допринесоха за повишаването на качеството на преподаване на икономическа теория.

2. Кризата. Пандемия. Рискове и предизвикателства

Участниците в това тематично направление представиха интересни разработки, свързани с влиянието на пандемията върху стопанския живот.

В първия доклад „Макроикономическите рискове пред България“ доц. д-р *Мария Марикина* (УНСС) разгледа потенциалните рискове, пред които е изправена България в условията на световна пандемия. Предмет на изследването са нарастващото влияние, неяснотата и несигурността относно стопанските явления и съвкупността от нелинейни, небалансирани процеси в икономическите и социалните дейности.

Докладът на доц. д-р *Виктор Йоцов* (УНСС) анализира „Постпандемичните предизвикателства пред икономиката“. Авторът очерта реалистичните условия на вътрешната и външната среда, в рамките на които функционира икономиката на България, и представи прогнози относно очакваното икономическо развитие на страната.

Доц. д-р *Камелия Асенова* (УНСС) се спря на темата за „Ковид-19 пандемията и влиянието ѝ върху публичния дълг в България“. Целта на авторското изследване е да се установят измененията в публичния дълг в резултат от влиянието на пандемията. Анализирано е и влиянието на изведените промени върху възстановяването на българската икономика.

В доклада си „Основни фактори за кризисно развитие в организациите и практики за подготовка при криза“ доц. д-р *Даниела Йорданова* (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) изведе и анализира факторите за кризисно развитие в организациите и представи конкретни практики за подготовка и справяне с неблагоприятните ефекти от кризата.

Гл. ас. д-р *Александър Косулиев* (Русенски университет „Ангел Кънчев“) изнесе доклад „Регионално измерение на последиците от Ковид-19 върху пазара на труда в България“. Авторът представи не само различни модели за анализ на въздействието на пандемията върху трудовия пазар в страната, но и информация както за посоката, така и за силата на това влияние.

Темата „Разработване на иновации във време на пандемия“ беше разгледана от д-р *Антоан Шотаров* (УНСС). Той проследи и анализира влиянието на пандемията, предизвикана от Ковид-19, върху икономиките като цяло и в частност върху инова-

ционната активност на микро- и макрониво. Изследването дава отправна точка относно възможността стимулирането на иновации и дигитализацията да помогнат за по-бързото излизане от икономическата криза.

В последния доклад в тази секция „Анализ за икономиката на България“ *Мехмед Расим* (докторант в УНСС) се спря на основните предизвикателства, пред които е изправена икономиката на страната в условията на световна пандемия.

Представените на втората секция от конференцията доклади предизвикаха сериозен интерес и задълбочена научна дискусия между участниците. Те могат да послужат като стабилна основа, върху която властимащите да оценят влиянието на пандемията от Ковид-19 върху икономиката на България, да прогнозират икономическото развитие на страната в краткосрочен план и да определят конкретни инструменти за подобряване на ситуацията.

3. Възстановяване. Инвестиции и растеж. Богатство и неравенство

Фокусът на заседанието на третата секция беше върху различни аспекти на инвестиционната активност и икономическия растеж, както и върху важни проблеми, свързани с разпределението на богатството и неравенствата.

В първия доклад „Отговорните институционални инвеститори като гаранتي за устойчивост“ *проф. д-р Радостина Бакърджиева* (Институт за икономически изследвания при Българската академия на науките) представи концептуалните основи на теорията за отговорното поведение на институционалните инвеститори и изложи резултатите от проведено през 2021 г. експериментално наблюдение относно нагласите на водещи мениджъри към устойчивото инвестиране.

Сериозен интерес предизвика докладът на *доц. д-р Вера Пиримова* „Предизвикателства и приоритети за повече инвестиции в България“. Тя откри някои особености в динамичен и структурен аспект на иновациите в България, като отправи и конкретни препоръки за тяхното насърчаване.

Докладът на *гл. ас. д-р Николай Величков* (УНСС) „Инвестиционна активност по отрасли в България“ изследва отрасловата структура на инвестициите в страната за 20-годишен период. Авторът акцентира върху определени своеобразни особености на инвестиционната активност в България в сравнение с ЕС, отнасящи се до по-високата относителна значимост на инвестициите в нископроизводителни икономически сектори и дейности.

Резултатите от проведено иконометрично изследване на съществуващите зависимости между вноса и износа на инвестиционни стоки, вътрешните инвестиции и икономическия растеж в България бяха изложени от *гл. ас. д-р Аника Петкова* (УНСС). Посредством прилагането на набор от иконометрични техники тя констатира, че се доказва наличието на дългосрочни зависимости между включените в изследването различни групи показатели.

Гл. ас. д-р Петър Пешев (УНСС) и *гл. ас. д-р Иван Божикин* (УНСС) се спряха на темата „Разпределение на богатството: критичен анализ на съвременните публи-

кации по темата“. Въз основа на анализ на резултатите от водещи публикации по проблематиката те достигат до интересни изводи за: основните последствия от неравенствата; данъчното регулиране на богатството; връзката между финансовите активи, образованието и неравенството; влиянието на социалната среда върху неравенствата.

Д-р Любослав Костов (УНСС) се фокусира върху проблемите, свързани с минималната работна заплата. Стъпвайки на данни за икономиката на България, той отхвърли неокласическите разбирания за влиянието на нейния ръст върху заетостта и наред с това отпрати някои препоръки във връзка с Директивата на ЕС за адекватни минимални работни заплати.

В дискусиата за неравенствата се включи с изказване и *Иванина Манчева* (докторант в УНСС), която насочи вниманието към технологичните детерминанти на неравенството в доходите и богатството. Тя отбеляза, че в България проявлението на редица присъщи за дигитализацията ефекти е сравнително ограничено, поради което технологичните промени не са значим фактор за увеличаването на неравенствата у нас.

Последният доклад в тази секция „Взаимовръзка между инвестиции, растеж и кризи в страните от ЕС за периода 2000-2020 г.“ представи *Констанца Гюрова* (докторант в УНСС). Тя насочи вниманието към сходствата и различията в динамиката на инвестициите и реалния БВП в обособени групи страни от ЕС.

Въз основа на докладите и изказванията в секцията бяха направени обобщения и изводи, отнасящи се до основните измерения на дискутираните проблеми, както и до тяхното отражение върху икономическото развитие в световен, регионален и национален план.

4. Устойчивост. България и ЕС. Политика и политики

В четвърта секция беше разисквана много актуална и дискуссионна проблематика.

Радостина Стаменова (докторант в УНСС) представи съвместен доклад с *доц. д-р Ваня Иванова* (УНСС), в който се анализира възможността разработеният от Европейската комисия Стандарт за европейски екосъобразни облигации да се възприеме като нов „златен еталон“ на капиталовите пазари, замествайки съществуващите доброволни принципи. Според авторите чрез новия стандарт ще се минимизира рискът за инвеститорите от заблуждаващи твърдения за екосъобразност.

Гл. ас. д-р Петър Станков (УНСС, RHUL) насочи вниманието към много интересен и актуален проблем, свързан с определяне на политически оптимални равнища на рестрикции, като анализът засегна въпроса за ваксинациите.

Аспект на проблема за публичния избор беше застъпен и от *гл. ас. д-р Боян Иванчев* (УНСС) в доклада му „Ирационалността на избирателите и българската ситуация“. Авторът представи интересен анализ, като направи прогноза за резултатите от парламентарните избори в България.

Върху различните икономически последици от политическата нестабилност във Венецуела се фокусира *д-р Величка Николова* (УНСС), като представи важни

изводи относно съществуващите причинно-следствени връзки в тази област. Тя направи заключението, че наличието на политическа нестабилност в дадена страна може да се разглежда като сериозна заплаха пред възможностите за постигане на икономически растеж, за развитието на обществения сектор, както и за благосъстоянието на гражданите.

Интересен проблем беше разгледан от *гл. ас. д-р Димитър Дамянов* (УНСС) в доклада му „Секторна структурна конвергенция на българската икономика към Еврозоната – сравнителен анализ“. Авторът анализира поставения проблем от гледна точка на готовността на икономиката на България за присъединяване към Еврозоната на Европейския съюз.

На темата за конвергенцията в рамките на ЕС е посветен и докладът на *гл. ас. д-р Кристина Стефанова* (УНСС). Тя анализира съществуващите наднационални регулации и сближаването между държавите-членки на ЕС по линия на функционалната структура на публичните разходи и достига до извода, че в разглежданата сфера се отчита определено сближаване между страните.

Александър Годумов (докторант в УНСС) акцентира върху един от актуалните за инвеститорите въпроси, свързан със стратегиите за управление на портфейлния риск чрез експозиция към индекса на волатилност VIX® през 2020 г. Той направи заключението, че въпреки съществуващите предпоставки за диверсификация чрез експозиция към VIX® през 2020 г. това би било трудно да се реализира с една проста стратегия, базирана на кол опции или на инвестиция в борсово търгувани дългови ценни книжа.

В съвместения си доклад *Невена Иванова* (докторант в УНСС) и *проф. д-р Елка Василева* (УНСС) изследват конкретни примери (казуси) за компании, прилагащи принципи за устойчиво развитие и управление. Авторите разглеждат успешни модели за устойчиво корпоративно управление, чрез които да се демонстрира нуждата, възможността и перспективата от развитие на бизнес подходи, свързани с усилията за опазването на околната среда.

Д-р Ивайло Беев е доцент в катедра „Икономикс“ на УНСС, ibeev@unwe.bg

Ivajlo Beev, PhD, is Assoc. Professor at the Department of Economics of UNWE, ibeev@unwe.bg